

ੴ

GURBANI CONTEMPLATION

6

RAAG-NAAD-DHUNEE
(CELESTIAL MUSIC MELODY)

‘KHOJI’

**RAAG-NAAD-DHUNEE
(CELESTIAL MUSIC MELODY)**

ਰਾਗ-ਨਾਦ-ਧੁਨੀ

ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥
ਤਿਸਤੇ ਹੋਇ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥ (ਪੰਨਾ-3)

ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੈ ਤੇ ਜਲੁ ਹੋਇ ॥
ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-19)

ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਕੀਆ ਪਸਾਰਾ । (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ.8/1)
ਏਕੰਕਾਰਹੁ ਸਬਦ ਧੁਨਿ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ । (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. 26/2)

ਇਹ ਕਵਾਉ, ਜੋਤ, 'ਅਨਹਦ-ਨਾਦ' ਜਾਂ 'ਸਬਦ' ਕਿਤੇ ਮਧੋਮ (faint) ਹੋ ਕੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ, ਓਤ-ਪੋਤ ਰਵਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨ ਘਟਦੀ ਹੈ, ਨ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਕੇਵਲ ਇਸਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਹੈ।

ਭੁਗਤਿ ਗਿਆਨੁ ਦਇਆ ਭੰਡਾਹਣਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜਹਿ ਨਾਦ ॥ (ਪੰਨਾ-6)
ਜਿਸੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਸਮੱਸਤਿ ਏਕ ਜੋਤ ਹੈ
ਨ ਘਾਟਿ ਹੈ ਨ ਬਾਢਿ ਹੈ ਨ ਘਾਟਿ ਬਾਢਿ ਹੋਤ ਹੈ ॥ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਪਾ: 90)

ਇਸੇ 'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ' ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਨਾਮ', 'ਸਬਦ,' 'ਸਚ', 'ਹੁਕਮ', 'ਜੀਵਨ-ਰੋ', 'ਲਿਵ' ਆਦਿ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ 'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ' ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਆਸਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਰਬ-ਸੰਭਾਲ, ਉਤਪਤਿ ਅਤੇ ਪਰਲੋ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਤਪਤਿ ਪਰਲਉ ਸਬਦੇ ਹੋਵੈ ॥
ਸਬਦੇ ਹੀ ਫਿਰਿ ਓਪਤਿ ਹੋਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-117)

ਹੁਕਮੇ ਧਾਰਿ ਅਧਰ ਰਹਾਵੈ ॥
ਹੁਕਮੇ ਉਪਜੈ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-277)

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲੇ ਜੰਤ ॥
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ॥

*From the True Lord came the air, and from the air came water.
and where by lacs of rivers began to flow.* 3

From the True Lord, proceeded the air and from air became the water. 19

*With one word the Lord created this creation and within that creation further expansion
took place* VBG 8/1

*From the one creator emerged the sound current (the word) through which the
creation came into being.* VBG 26/2

Creation, **light, infinite sound-current** or 'Wordless-word' has not gone fainter or disappeared over time but is in fact **continuously inter-twined with the whole universe**. Its resonance neither decreases or increases. The only need is to experience it.

*Let spiritual wisdom be your food and compassion your attendant. The Sound-current
of the Naad vibrates in each and every heart.* 6

*(The Lord) does not diminish nor does He expand. Neither does He become less nor
more.* Akaal Ustat 10

In *Gurbani* this **limitless sound current** is referred to as the 'Naam', 'Wordless word', 'Truth', 'Command' or 'Life-current'. It is so powerful that **both the seen and the unseen world's nurturing, growth and destruction depends entirely on it.**

*The creation and deluge occur through the Lord's Word.
Through the Word the creation evolves again.* 117

*By His fiat He has installed the earth and has kept it without support.
What is created by His order, ultimately, merges into His order.* 277

*By the Name are sustained all the creatures.
By the Name are supported the regions of the earth and solar-systems.*

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ॥
 ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸੁਨਨ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ॥
 ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਆਗਾਸ ਪਾਤਾਲ ॥
 ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸ਼ਗਲ ਆਕਾਰ ॥
 ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਪੁਰੀਆ ਸਭ ਭਵਨ ॥
 ਨਾਮ ਕੇ ਸੰਗਿ ਉਧਰੈ ਸੁਨਿ ਸ੍ਰਵਨ ॥

(ਪੰਨਾ-284)

‘ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ’ ਜੋ ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ —

ਅਨਹਦ-ਨਾਦ
 ਅਨਹਦ-ਸ਼ਬਦ
 ਅਨਹਦ-ਪੁਨੀ
 ਅਨਹਦ-ਝੁਨਕਾਰ
 ਪੁਨਕਾਰ-ਪੁਨ
 ਸ਼ਬਦ-ਪੁਨ
 ਪੰਚ-ਸ਼ਬਦ
 ਨਿਰਮਲ ਨਾਦ
 ਰੁਣਝੁਣਕਾਰ
 ਸਹਜ-ਪੁਨ

ਆਦਿ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ‘ਏਕੋ-ਕਵਾਉ’ ਦੀ ‘ਬੋਲੀ’ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰਾ-ਜ਼ੋਰਾ ‘ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਬਨ ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਤ’ ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਭੈ ਘਟ ਰਾਮੁ ਬੋਲੈ ਰਾਮਾ ਬੋਲੈ ॥
 ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਕੋ ਬੋਲੈ ਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-988)

ਚਾਤ੍ਰਕ ਮੋਰ ਬੋਲਤ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਸੁਨਿ ਘਨਿਹਰ ਕੀ ਘੋਰ ॥
 ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ
 ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ ॥

(ਪੰਨਾ-1265)

ਦੀਸਣਹਾਰ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਜੀਵ-ਜੰਤ, ਵਨਸਪਤੀ, ਪਹਾੜ, ਦਰਿਆ, ਚੰਦ, ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਤਾਰੇ ਆਦਿ ਇਹ ‘ਸਹਜ-ਪੁਨ’ ਯਾ ਚੁੱਪ ਦੀ ਬੋਲੀ’ —

ਰਾਗ-ਰੂਪ ਵਿਚ
 ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਵਿਚ
 ਧੁਨ-ਰੂਪ ਵਿਚ

ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰ ਥਾਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ।

*By God's Name are supported the Simirtis, the Vedas and the Puranas.
 By the Name's support the mortals hear of Divine knowledge and meditation.
 Lord's Name is the prop of the skies and under-worlds.
 Lord's Name is the prop of the bodies.
 By the Name are supported all the worlds and spheres
 Men have been saved by associating with the Name and hearing it with their ears.*

284

The ‘Divine Music’ that resounds in every heart is referred to as-

limitless sound
 limitless word
 limitless beat
 limitless current
 sound of unceasing vibrations
 sound vibrations of the Word
 sound of five musical instruments
 pure sound vibration
 incessant celestial music
 spontaneous sound current

etc. This is the ‘language of the ‘One Creation’ which every tiny particle of the whole universe is speaking in: ‘infinite-infinite says the forests and plants’.

Within all the hearts the Lord speaks, the Omnipresent Lord speak.

988

Hearing the rumble of the clouds, the sparrow hawks and the peacocks chirp day and night.

Whatever the deer, the fish and the birds utter; without God they speak not of another

1265

In the visible world living beings, plants, nature, mountains, rivers, moon, sun, and stars etc. all speak the language of this ‘spontaneous sound-current’ or the language of silence ceaselessly all the time, everywhere.

in the form of music
 in the form of the Wordless Word
 in the form of sound vibration.

ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜੈ ਕਿੰਗੁਰੀ ਅਨਦਿਨੁ ਸਬਦਿ ਸੁਭਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-62)

ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਵਜੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ॥

ਅਵਿਗਤ ਕੀ ਗਤਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤੀ ॥ (ਪੰਨਾ-904)

ਤਹ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜਹਿ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ

ਸਹਜੇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ ਹੇ ॥ (ਪੰਨਾ-1069)

ਰਾਗ, ਸਾਜ਼, ਸੂਰ, ਲੈ, ਤਾਲ ਉਸ 'ਅਨਾਹਦ-ਨਾਦ' ਯਾ 'ਅਨਾਹਦ-ਸ਼ਬਦ' ਦੇ ਅਕਸ ਮਾਤਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਇਹ 'ਰਾਗ', ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਰਸ-ਰੂਪ ਵਲਵਲੇ ਉਪਜਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ 'ਬੁੱਝ' ਕੇ 'ਮਾਣ' ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜੈ ਕਿੰਗੁਰੀ ਅਨਦਿਨੁ ਸਬਦਿ ਸੁਭਾਇ ॥

ਵਿਰਲੇ ਕਉ ਸੋਝੀ ਪਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨੁ ਸਮਝਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-62)

ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰੀਆ ਪਰਵਾਰ ॥

ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਉਪਜੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰ ॥

ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕਾ ਇਹੁ ਧਨੁ ਮਾਲੁ ॥

ਜੇ ਕੋ ਬੁਝੈ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-351)

ਅਸੀਂ ਰਾਗ ਦੀ ਬਾਹਰੀ 'ਟੁੰ-ਟਾਂ' ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ 'ਵਾਹ-ਵਾਹ' ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਹਾਂ। 'ਤੱਤ-ਰਾਗ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਣੇ-ਖਣੇ ਦੀ ਬੁੱਧੀ 'ਰਾਗ-ਤੱਤ ਨੂੰ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

ਜਹਾ ਬੋਲ ਤਹ ਅਛਰ ਆਵਾ ॥

ਜਹ ਅਬੋਲ ਤਹ ਮਨੁ ਨ ਰਹਾਵਾ ॥

ਬੋਲ ਅਬੋਲ ਮਧਿ ਹੈ ਸੋਈ ॥

ਜਸ ਓਹੁ ਹੈ ਤਸ ਲਖੈ ਨ ਕੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-340)

ਅਜ ਤੋਂ ਕੋਈ 60 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। 1930 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਲਾਇਲਪੁਰ 'ਚੁੱਪ-ਫਿਲਮ' (silent movie) ਦੇਖਣ ਗਏ। ਨਾਲ ਦੋ ਬਜ਼ੁਰਗ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦੀ ਆਯੂ ਲਗਭਗ 80 ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਫਿਲਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਆਨੋ (piano) ਤੇ ਕੋਈ ਰਾਗ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਡੇਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਹਿਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਫਿਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹਰਕਤ ਆਉਣੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ, ਤੇ ਉਹ ਰਾਗ ਲੀਨਤਾ ਵਿਚ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉਠੇ ਅਤੇ ਨਚਣਾ

The flute resounds night and day within all the hearts which bear sublime love to God's Name 62

The unstruck sound current of the Shabad vibrates day and night. The Gurmukh knows the state of the eternal, unchanging Lord God. 904

The unstruck sound current of the Shabad vibrates and resounds there, with the melody of the Guru's Bani; one is easily, intuitively absorbed in the Lord. 1069

Melodies, musical instruments, tunes, rhythms are an **attempt to manifest the reflection of the 'limitless sound-current' or the 'Infinite Word'**. The emanating emotions of relish and blissfulness are discovered and enjoyed by rare ones through intuition.

In each and every heart the Music of the Lord's Flute vibrates, night and day, with sublime love for the Shabad.

Rare are they who procure understanding by admonishing their soul, through the Guru. 62

The divine music with its consorts and family is a gem

From within that, the essence of ambrosia is produced.

Nanak, this is the wealth and property of the creator.

If one were to understand, this is point of view? 351

Most of us tend to say 'wow-wow' on hearing only the external notes of a melody. Only a few have the awareness of the 'true essence of melody'. Not everyone has the ability to capture this 'essence of melody'.

Where there is speech, there are letters (words).

Where there is no speech, there the mind remains not stable.

Both in speech and silence, He, the Lord abides.

As He is, none can know Him as such. 340

This is a tale from over 60 years ago. In 1930 we went to see a 'silent movie'. There were two elderly relations with us. One of them was approximately 80 years old.

Before the film started someone was playing a melody on the piano. The elderly gentleman's fingers began to move. Then gradually the body began to sway. **Absorbed in the melody** he got up from his chair and began to **dance** and

ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਹੀ ਬੇਖੁਦੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਨਚਦੇ ਹੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੀ ਧੁਨ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਵਾਜੰਤੀ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਅੱਸ-ਅੱਸ ਕਰ ਉੱਠੇ।

ਸਾਰੇ ਦਰਸ਼ਕ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਤਰਬਾਂ ਆਮ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਰਾਗ ਸੁਣਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਅਨੰਦਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਰਾਗ ਨੇ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਤਰਬਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਹਲੂਣਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ 'ਸੁੱਤਾ-ਰਾਗ' ਜਗਾ ਦਿੱਤਾ।

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਾਗ ਦੇ ਅਸਲ 'ਤੱਤ' ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਾਂ। ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ, ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨੇ ਉਸ ਗੁੱਝੇ 'ਰਾਗ ਤੱਤ' ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗ ਮਾਣਿਆ।

ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਰਾਗ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਦੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਤੱਤ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਅਨੁਭਵੀ ਸੁਰਤ' ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਮਝ, ਪਕੜ ਅਤੇ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਤਾਂ ਬਾਹਰੀ ਸੁਰ, ਲੈਅ, ਤਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। 'ਅਸਲ-ਤੱਤ' ਤਕ ਪੁਜਣਾ ਤੱਤ ਨੂੰ ਬੁੱਝਣਾ, ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ 'ਰੱਬੀ-ਦੇਸ਼' ਅਥਵਾ 'ਅਨੁਭਵੀ ਮੰਡਲ' ਦੀ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ 'ਰੱਬੀ-ਬਾਣੀ' ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰਾਗ ਹੀ ਆਤਮਿਕ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਗੁੱਝੀ 'ਚੁੱਪ ਬੋਲੀ' ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ, ਰਾਗ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਅਤੇ ਜੋੜਨ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਕੀ, ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਭੀ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਾਗ ਨੂੰ ਆਪਾਂ ਆਮ ਸਾਧਾਰਣ ਬੰਦੇ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਉਸ 'ਅਨਹਦ-ਨਾਦ' (Divine music) ਦਾ 'ਅਕਸ-ਮਾਤਰ' ਬਾਹਰਲਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਸੂਖਮ 'ਇਲਾਹੀ-ਨਾਦ' ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਮੱਟੀ-ਨੁੱਲੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੇ।

ਧੁਨਿਤ ਲਲਿਤ ਗੁਨਗੁ ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ

ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਰੂਪ ਦਿਖਾਵਨੀ ਨੀਕੀ ॥

(ਪੰਨਾ-1272)

ਰਾਗ ਦਾ ਤੱਤ ਜਾਂ 'ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ' ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਵਸਤੂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਸਾਡੀ ਸ਼ਬਲ ਬੁੱਧੀ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਸੂਖਮ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਲਈ, ਸੂਖਮ ਬੁੱਧੀ ਜਾਂ 'ਅਨੁਭਵ' ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। 'ਬਾਹਰਲੇ ਰਾਗ' ਦੀ ਸੁਰ, ਲੈਅ, ਤਾਲ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਭੀ ਹਰ-ਇਕ ਵਿਚ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ। ਉਂਜ ਰਾਗ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਕੰਨ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਕਵੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ,

in this state of ecstasy, he continued to dance for a long time. As soon as the melody stopped he embraced the pianist in emotional excitement.

All those who witnessed this were absolutely amazed. The **sublime notes of the melody were beyond the understanding of most of the people.** Instead of listening to the melody, they were looking at the old man and enjoying themselves. **But the melody aroused some internal chords of the old man and awakened the internal 'dormant melody'.**

All of us are **ignorant of the pure 'essence' of melody.** Amongst us there was this one and only elderly man whose **consciousness captured the profound 'essence of melody' and enjoyed its blissful effect.**

Actually, melody does not come within **the limits of intelligence. It is beyond the grasp of the intelligence and is a very subtle element.** It can only be understood, **grasped and enjoyed by one who has developed his 'intuitional consciousness'.** Others can only mentally enjoy the external effect of the notes, rhythm and beat when they hear it. **It is not within our means to be able to reach out to the 'pure essence' and discover the essence.** This is **the priceless gift of the 'spiritual world or the 'intuitional realm'.** It is for this reason the *Satgurus* have uttered the '*Spiritual Bani*' in a melodious form. Melody is the secret and **'silent language' of the divine realm.** No matter what form it is, melody has the **power of attraction and attachment** over the consciousness of each one of us. Not only humans, in fact, its effect has also been seen over animals and birds.

Actually, ordinary people like us who listen to and enjoy melody can only enjoy a small reflection of the **external manifestation of the 'Divine Music.** The manifestation of the subtle 'Divine Music' cannot be enjoyed by human beings with undeveloped awareness.

The men of merits hymn the Lord's beauteous melodies in various ways and manifest His superb forms by myriad kinds.

1272

The essence of melody or 'infinite sound current' cannot be grasped by our uncultivated consciousness. To grasp a subtle (fine) thing you need subtle consciousness or 'intuition'. The ability to comprehend the notes, rhythm and beat of external melody also **varies from person to person.** Generally, a melody sounds peaceful and beautiful to everyone's ears and exerts a pull. Shakespeare even went so far as to say that

ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਫਾਹੇ ਲਾਉਣ ਯੋਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਰਾਗ' ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਕੰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਲਈ 'ਰਾਗਾਂ' ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਸਦੇ ਜ਼ਰੀਏ, ਕੌਮਲ ਹੋਏ-ਹੋਏ ਮਨ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਵੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇੰਝ ਰਾਗਾਂ ਨੂੰ, ਮਾਨਸਿਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 'ਇਲਾਹੀ-ਰੰਗਣ' ਚਾੜੀ।

ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ 'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ' ਓਤ-ਪੋਤ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਗ-ਨਾਦ ਵੀ ਇਸੇ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਵਲਵਲਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਗ-ਨਾਦ ਵਧਾ (amplify) ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਤੀਬਰ ਅਤੇ ਤੀਖਣ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਅਮੋੜ ਅਤੇ ਕਠੋਰ ਮਨ ਦ੍ਰਵ ਕੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਉਸ ਵਲਵਲੇ ਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ' ਦੀਆਂ ਝਲਕਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—

- ਰਾਗਾ ਵਿਚਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਹੈ ਜੇ ਸਚਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-83)
- ਗਉੜੀ ਰਾਗਿ ਸੁਲਖਣੀ ਜੇ ਖਸਮੈ ਚਿਤਿ ਕਰੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-311)
- ਹਰਿ ਉਤਮੁ ਹਰਿਪ੍ਰਭੁ ਗਾਵਿਆ ਕਰਿ ਨਾਦੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਰਾਗੁ ॥ (ਪੰਨਾ-849)
- ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਤਾ ਬਨਿਆ ਸੀਗਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-950)
- ਕੇਦਾਰਾ ਰਾਗਾ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਐ ਭਾਈ ਸਬਦੇ ਕਰੇ ਪਿਆਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-1087)
- ਮਲਾਰੁ ਸੀਤਲ ਰਾਗੁ ਹੈ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ਸਾਂਤਿ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1283)
- ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਲਾਰ ਰਾਗੁ ਜੋ ਕਰਹਿ ਤਿਨ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1285)
- ਧਨਾਸਰੀ ਧਨਵੰਤੀ ਜਾਣੀਐ ਭਾਈ
ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1419)

those people who have no ear for music deserve to be hung.

The revered *Gurus* have used 'Raags' to sing *Gurbani*, principally to allow the spiritual arrows of *Gurbani* to have a deeper effect on the sublime mind. In this way the *Satgurus* uplifted the 'Raags' from the level of mental amusement and used them to sing divine attributes and entered *Gurbani* into *Sri Guru Granth Sahib* and gave it the 'hue of divinity'.

It is important to clarify here that the 'infinite sound current' of the Creator's divine love is intertwined with *Gurbani* and the melody of *Raags* too is the means of manifesting this 'infinite sound current'.

In this way whichever emotion is the mainstay in a *Gurbani Shabad*, the melody of the *Raag* will amplify it and make it more intense and sharp thereby softening our irreversible and stubborn mind, making it swim in the ocean of that emotion, enjoy spiritual bliss and experience the flashes of the 'Infinite Sound Current'.

Gurbani quotations that appear below make this view all the more clear.

Amongst strain Sri Rag is the best strain, if through it one comes to enshrine affections for the True Lord. 83

Gauri Rag is auspicious if in it man remembers His Master. 311

Singing in the Bilawal measure, hymn I the praise of the Sublime God, my Lord Master 849

Through Ramkali measure, I have enshrined the Lord in my mind. Then alone am I deemed to have been embellished. 950

Amongst musical measures, Kedara is deemed good, O brother, if with its help one loves the Name 1087

The Malar is a peace-bestowing measure, contemplating God in it, coolness is obtained 1283

The pious persons, who sing God's praise in the Malar measure; their soul and body become cool. 1285

In Dhanasri measure, then alone the bride is known to be wealthy, when she performs the service of the True Guru, O brother. 1419

ਸੋਰਠਿ ਸੌ ਰਸੁ ਪੀਜੀਐ ਕਬਹੂ ਨ ਫੀਕਾ ਹੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਣ ਗਾਈਅਹਿ ਦਰਗਹ ਨਿਰਮਲ ਸੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1425)

ਬਾਹਰਲੇ ਰਾਗ-ਨਾਦ 'ਅਨਹਦ-ਪੁਨ' ਜਾਂ 'ਸਹਜ-ਪੁਨ' ਦਾ 'ਅਕਸ' ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸ਼ਲਾਘਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਇਹਨਾਂ ਰਾਗਾਂ-ਨਾਦਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ ।

ਪੰਨ ਸੁ ਰਾਗ ਸੁਰੰਗੜੇ ਆਲਾਪਤ ਸਭ ਤਿਖ ਜਾਇ ॥

ਪੰਨ ਸੁ ਜੰਤ ਸੁਹਾਵੜੇ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਪਦੇ ਨਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ-958)

ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਨਾਦੁ ਸਬਦ ਪੁਨਿ

ਸਚੁ ਰਾਮੈ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇਦਾ ॥ (ਪੰਨਾ-1038)

ਸਭਨਾ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚਿ ਸੌ ਭਲਾ ਭਾਈ ਜਿਤੁ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ ॥

ਰਾਗੁ ਨਾਦੁ ਸਭੁ ਸਚੁ ਹੈ ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥

ਰਾਗੈ ਨਾਦੈ ਬਾਹਰਾ ਇਨੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1423)

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣ ਗਾਇਨੇ ਕਰਨ ਲਈ 'ਰਾਗਾਂ' ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਕਲ ਇਸ ਤੋਂ ਐਨ ਉਲਟ ਰਾਗ-ਵਿਦਿਆ ਦਾ 'ਵਿਖਾਵਾ' ਕਰਨ ਲਈ ਇਲਾਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਕੋਈ ਗਾਵੈ ਰਾਗੀ ਨਾਦੀ ਬੋਦੀ ਬਹੁ ਭਾਤਿ ਕਰਿ

ਨਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭੀਜੈ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥

ਜਿਨਾ ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਵਿਕਾਰੁ ਹੈ ਤਿਨਾ ਰੋਇ ਕਿਆ ਕੀਜੈ ॥ (ਪੰਨਾ-450)

ਭਗਤਿ ਨਾਰਦੀ ਰਿਦੈ ਨ ਆਈ ਕਾਛਿ ਕੂਛਿ ਤਨੁ ਦੀਨਾ ॥

ਰਾਗ ਰਾਗਨੀ ਡਿੰਭ ਹੋਇ ਬੈਠਾ ਉਨਿ ਹਰਿ ਪਹਿ ਕਿਆ ਲੀਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-654)

ਗੀਤ ਰਾਗ ਘਨ ਤਾਲ ਸਿ ਕੂਰੇ ॥

ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ ਦੂਰੇ ॥

ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ ਦਰਦੁ ਨ ਜਾਇ ॥

ਛੁਟੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਾਰੁ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-832)

ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਬਿਲਾਵਲੁ ਨ ਹੋਵਈ ਮਨਮੁਖਿ ਥਾਇ ਨ ਪਾਇ ॥

ਪਾਖੰਡਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-849)

Through Sorath measure, in-drink thou the Nectar, that grows not insipid ever. 1425

Guru Sahibs praise the external music-melody for being a reflection of the 'Eternal Sound Current' or the 'Spontaneous-Sound Current' and also for their ability to glorify the Formless One.

Blessed are the beauteous measures, uttering which the entire thirst is quenched.

Blessed and handsome are the persons, who through the Guru, utter the Lord's Name.

958

Nanak, within him resounds the immaculate music of the Name and he merges in the

Lord's True Name.

1038

Amongst all the musical measures, that alone is sublime, O brother, by which the Lord comes to abide into the mind.

The melodies in which the Guru's word is sung, are all true. Their worth can be told not.

The Lord is beyond melodies and airs. Merely through these, His will cannot be realised

1423

The Satgurus used 'Raags' to sing the Divine Virtues, but nowadays, exactly opposite to this, Divine Gurbani is being used to showcase the knowledge of the Raags thus belittling Gurbani.

Some sing Lord God through music, musical instruments and religions books in various ways, but, by these methods, Master, the King is not pleased

In whom are fraud and sin what good can bewailing do unto them?

450

Narad like loving service, enters not into man's mind and pampering and adorning his body, the man gives it to death.

He sits as an hypocrite professing Lord's love and affection; but what can he obtain from God?

654

Without the Name false are the various songs, melodies and rhythmic beats

The mortals of three dispositions, come, go and remain far from the Lord.

Being engrossed in duality, the pain of evil-intellect departs not.

The Guru-ward is released by taking the cure-all of the singing Lord's praise.

832

In the love of duality, the happiness of Bilaaval does not come; the self-willed manmukh finds no place of rest.

Through another's love, bliss is obtained not, and apostate finds no place

Through hypocrisy Lord's devotion is performed not, nor is the Transcendent Lord obtained

849

ਰਾਗਿ ਨਾਦਿ ਮਨੁ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥
 ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਮਹਾ ਦੁਖੁ ਪਾਇ ॥
 ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੈ ਸੋਝੀ ਪਾਇ ॥
 ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-1342)

ਰਾਗ, ਨਾਦ—‘ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ’ ਦਾ ਅਕਸ (Reflection) ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬੇਅੰਤ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਗ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਾਨਸੇਨ (Tansen) ਨੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਪਿਘਲਾ ਕੇ ਨੇਜ਼ਾ ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਗੱਡ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੀਂਹ ਪੈਣਾ ਜਾਂ ਅੱਗ ਲੱਗਣੀ ਏਸੇ ਰਾਗ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਹਨ।

ਰਾਗ ਦਾ ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ ਸਾਜਾ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਧੁਨ ਦਾ ਸੂਖਮ ਸਰੂਪ ਤਾਰਾਂ ਦੀ ਥਰਥਰਾਹਟ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਥਰਥਰਾਹਟ (Vibration) ਸੁਰ, ਲੈਅ, ਤਾਲ ਦੁਆਰਾ ਅੰਦਰਲੇ ਤਰੰਗਾਂ ਰੂਪ ਵਲਵਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਇਹ ਥਰਥਰਾਹਟ ‘ਰੁਣਝੁਣ’ ਜਾਂ ਵਲਵਲੇ, ‘ਅੰਦਰਲੀ ਭਾਸ਼ਾ’ ਦਾ ਅਸਥੂਲ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤੇ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਉਕਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਥਰਥਰਾਹਟ’ ਜਾਂ ‘ਥਰਕੰਬਣੀ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਦੀ ਉਕਰੀ ਹੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ‘ਅੰਦਰਲੀ ਰੁਣਝੁਣ’ ਦਾ ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ‘ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੁ ਨਾਇ ਭਾਖਿਆ ਭਾਉ ਅਪਾਰੁ’ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ‘ਬੋਲੀ’ ਅਥਾਹ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਚੁੱਪ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਸੂਖਮ ‘ਬੋਲੀ’ ਸਾਰੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਇਕ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਅਨਹਦ-ਨਾਦ’ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਲਵਲਿਆਂ ਰੂਪਾਂ, ਤਰੰਗਾਂ, ਥਰਥਰਾਹਟ ਅਤੇ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਗੱਜ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜੱਤੁ ਤੱਤੁ ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ ਹੁਇ ਫੈਲਿਓ ਅਨੁਰਾਗ ॥ (ਜਾਪੁ ਪਾ: 10)

ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਇਸ ‘ਚੁਪ-ਬੋਲੀ’ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਅਨਹਦ-ਸ਼ਬਦ’ ਜਾਂ ‘ਅਨਹਦ-ਧੁਨ’ ਆਦਿ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਜਪਾ ਜਾਪੁ ਜਪੈ ਮੁਖਿ ਨਾਮ ॥ (ਪੰਨਾ-840)

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਅਨਹਤ ਵਾਜੈ ॥

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਗੋਬਿੰਦੁ ਗਾਜੈ ॥ (ਪੰਨਾ-1157)

ਅਜਪਾ ਜਾਪੁ ਨ ਵੀਸਰੈ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਸਮਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1291)

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਸਬਦੁ ਲੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪਿ ਚਬੋਲਾ ॥ (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ 4/17)

*Singing and hearing temporal music, man's mind is attached to duality.
 Within him is deceit and he suffers great pain.
 Meeting with the true Guru, he is blessed with the right understanding,
 and then he remains attached to the love of the True Name.*

1342

Being a **reflection** of the ‘Infinite -Sound Current’, music or melody are a symbol and manifestation of the all-powerful *Shabad* or *Wordless Word*. For example, Tansen, was able to soften stone and pierce a spear into it by the **power of music**. Making rain fall or starting a fire are also the **miracles of this music-power**.

The **sublime form of music** is created from musical instruments, but the **subtle forms of the musical instruments are the vibrations of the wires** and these vibrations, through tune, melody, beat are the **manifestation of the internal wave forms and emotions**. These ‘quivering’ vibrations or emotions are the **sublime forms of the ‘internal language’ and the subtle forms of the external language**.

For example, the language that is cut out on the gramophone record is called the **vibration or quivering**. This language that is cut out on the gramophone record is the **subtle form of the ‘internal quivering’**.

According to the *Gurbani* quotation ‘God is True, His Name is True and those who repeat His Name lovingly are also True’, the **Infinite Lord’s language is an unfathomable language of love and this silent, invisible, subtle language continuously and constantly fills the whole creation and like the ‘infinite sound current’ it thunders in multifarious emotions, forms, thoughts, vibrations and waves**.

God is present at every place on every side and in every corner and His love exists everywhere. universal Jaap P10

This ‘**silent language**’ of divine love is the one which is referred to as ‘**infinite word**’ or ‘infinite sound current’ in *Gurbani*.

The Mortal ought to embrace unuttered mediation and utter the Name with his mouth. 840

*Spontaneously the unstruck melody resounds within me.
 The Lord of the world has spontaneously become manifest unto me.* 1157

Merging in the Primal Lord, man forgets not the mental meditation 1291

Receiving the Gurmantar from the Guru (the seeker) silently drinks from the vessel of love. VBG 4/17

ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ 'ਚੁੱਪ-ਬੋਲੀ' ਦੀ ਇਹ ਹੀ ਖੂਬੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਲਵਲੇ ਭਰਪੂਰ 'ਸੂਰਤ-ਰੂਪੀ-ਜ਼ਬਾਨ' ਨਾਲ ਬੋਲਦਿਆਂ ਨਾ ਤੇ ਕਦੀ ਜਗਿਆਸੂ ਥੱਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੀ ਰੱਜਦਾ ਹੈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਇਹ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਹੋਰ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ 'ਧੁਨ-ਰੂਪ' ਜਾਂ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਰੂਪ' ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਲੋ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਸੂਰਜ ਦੀ 'ਬੋਲੀ', ਸੂਰਜ ਦੀ ਕਿਰਨ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ਧੁਪ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ 'ਧੁੱਪ' ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸੌਮੇ, 'ਸੂਰਜ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ —

ਗਰਮੀ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਨਿਰਮਲਤਾ
ਜੀਵਨ-ਰੋਂ
ਸ਼ਕਤੀ

ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਹਨ।

ਐਨੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ 'ਕਵਾਉ' ਦੀ ਬੋਲੀ 'ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ' ਵਿਚ 'ਰੱਬੀਅਤ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ —

ਪ੍ਰੇਮ
ਮਿਠਾਸ
ਰਸ
ਮਸਤੀ
ਖੁਮਾਰੀ
ਖੇੜਾ
ਅਨੰਦ
ਸਹਿਜ
ਗਿਆਨ
ਲਿਵ
ਤਾਜ਼ਗੀ

ਓਤ-ਪੋਤ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ 'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ' ਅਥਵਾ ਇਲਾਹੀ

The virtue of this 'silent language of love' is that by talking with the emotion filled 'tongue of consciousness', the seeker neither tires not is ever satiated. As he continues to speak this language he becomes even more intoxicated and takes on the 'form of wondrousness' or 'bliss' and loses total awareness of his surroundings.

The 'language' of the sun is its ray. Through these rays we receive the sunlight. Various virtues (attributes) of its source, the sun, such as-

heat
illumination
purity
life-current
energy

etc. are ever present in this 'sunlight'.

Exactly in the same way, within the 'eternal sound current', the 'word' language of the Supreme Lord, all the 'spiritual' virtues, such as-

love
sweetness
relish
intoxication
ecstasy
delight
bliss
tranquillity
knowledge
engrossment
freshness

are embodied.

It is necessary to clarify this point here that within the 'Eternal sound current' or the divine

‘ਚੁੱਪ-ਬੋਲੀ’ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ—

ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ

ਸੂਖਮ

ਲਗਾਤਾਰ

ਇਕ-ਰਸ

ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ

ਮਨ-ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਪਰੇ

ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ

ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ

ਆਵਾਜ਼ ਰਹਿਤ

ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ—

ਥਰਥਰਾਹਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਵਲਵਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਤਰੰਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਥਰਕੰਥਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਰੁਣਝੁਣ ਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਪਰਵਿਰਤ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸੂਖਮ ‘ਗ੍ਰਹਿਣ-ਸ਼ਕਤੀ’ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ ‘ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ’ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੌਸ਼ਨੀ (light) ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼ (sound) ਦੀਆਂ ‘ਤਰੰਗਾਂ’—ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ’ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ‘ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ’ ਨੂੰ ‘ਸੁਣਨ’ ਅਤੇ ‘ਅਨੁਭਵ’ ਕਰਨ ਲਈ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਕੁੰਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਉੱਠ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਰੂਪੀ ਤਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ‘ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ’ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ (vibrations) ਨਾਲ ‘ਇਕ ਸੁਰ’ (in-tune) ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

‘ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ’ ਵਿਚ, ਮਨ ਦੀ ਲੀਨਤਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ‘ਨੌਂ-ਗੋਲਕਾਂ’ ਤੋਂ ‘ਸੁਰਤ’ ਉੱਚੀ ਉੱਠ ਕੇ ‘ਦਸਵੇਂ-ਦਰ’ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੇ।

‘language of silence’, like its source, the Creator is

invisible

subtle

constant

unchanging

beyond words

beyond mind and intelligence

beyond the three attributes

spontaneous

devoid of sound

and it is present-

in the form of vibrations

in the form of emotions

in the form of love dreams

in the form of ripples

in the form of quivers

in the form of waves

in the form of jingling

ceaselessly in the whole creation.

It is only through our mental and subtle spiritual ‘absorbing power’ that we can absorb the divine ‘infinite sound current’ and experience its joy.

Just as light and sound waves can reach enormous distances at great speed, in the same way the flow of divine ‘sound currents’ too appear in the universe at great speed.

To listen to, and be aware of this ‘infinite sound current’, the seeker will have to rise above the mundane worldly realm and fine tune or harmonise the waves of his hearts desires with the vibrations of the ‘divine sound current’.

The mind can only be engrossed in the ‘divine sound current’ if its attention can rise above the ‘nine outlets’ and get to reside at the ‘tenth doorway’.

ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਦਸਵੈ ਮੁਕਤਾ ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਵਜਾਵਣਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-110)

He, who soars above the nine gates, hears the playing of celestial strain of the tenth one and is emancipated. 110

ਨਉ ਦਰ ਠਾਕੇ ਧਾਵਤੁ ਰਹਾਏ ॥

ਦਸਵੈ ਨਿਜਘਰਿ ਵਾਸਾ ਪਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-124)

He who closes his nine doors and restrains his wandering mind, makes an abode in the Lord's own tenth home 123

ਨਉ ਘਰ ਦੇਖਿ ਜੁ ਕਾਮਨਿ ਭੂਲੀ ਬਸਤੁ ਅਨੂਪ ਨ ਪਾਈ ॥

ਕਹਤੁ ਕਬੀਰ ਨਵੈ ਘਰ ਮੂਸੇ ਦਸਵੈ ਤਤੁ ਸਮਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-339)

The bride who goes amiss by seeing the body of nine apertures, obtains not the peerless thing of God's Name. 339

ਮੂੰਦਿ ਲੀਏ ਦਰਵਾਜੇ ॥

ਬਾਜੀਅਲੇ ਅਨਹਦ ਬਾਜੇ ॥ (ਪੰਨਾ-656)

I have closed the doors. The celestial music rings within me. 656

ਨਉ ਸਰ ਸੁਭਰ ਦਸਵੈ ਪੂਰੇ ॥

ਤਹ ਅਨਹਤ ਸੁੰਨ ਵਜਾਵਹਿ ਤੂਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-943)

By perfectly controlling the nine doors, one is accomplished by arriving at the tenth gate. There in the tenth gate resounds the music of the Imperishable Lord. 943

ਨਗਰੀ ਏਕੈ ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਧਾਵਤੁ ਬਰਜਿ ਰਹਾਈ ॥

ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਛੁਟੈ ਦਸਵਾ ਦਰੁ ਖੂਲੈ ਤਾ ਮਨੁ ਖੀਵਾ ਭਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-1123)

There are nine gates to the one body city. Prohibit and restrain thou thy mind from escaping through them. When the knot of three qualities is loosed, then opens the Tenth gate and the mind becomes inebriated, O brother. 1123

ਇਸ ਲਈ, ਅੰਦਰਲੇ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੇ 'ਇਲਾਹੀ-ਨਾਦ' ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ (in tune) ਹੋਣ ਲਈ—

Therefore, to be in tune with the 'divine sound current' that is present within, and the whole universe, doing

Jaap (meditation)

Simran

Kirtan

Word Contemplation (Gurbani)

Sadh Sangat (company of the holy)

Loving -devotion

Sewa (selfless service)

is mandatory.

ਜਾਪ

ਸਿਮਰਨ

ਕੀਰਤਨ

ਸ਼ਬਦ-ਵਿਚਾਰ

ਸਾਧ-ਸੰਗਤ

ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ

ਸੇਵਾ

ਕਰਨਾ ਅਤੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਬਦਿ ਵਜਾਵਣਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-118)

Who focuses his mind on the ambrosial Gurbani, for him is played the music of the Nectarian Name. 118

ਓਥੈ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜਹਿ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ

ਗੁਰਮਤੀ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਵਣਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-124)

There the unstruck music plays day and night. Through the Guru's instruction this celestial strain is heard. 124

ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਵਾਜਹਿ ਨਿਤ ਵਾਜੇ ਗਾਈ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਣੀ ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਤਿ ਕਰੀ ਪ੍ਰਿਭ ਦਾਤੈ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ॥ (ਪੰਨਾ-442)

On singing the hymns of the True Guru, the musical instruments ever play, and the unstruck music resounds.

ਅਨਹਤ ਬਾਣੀ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਜਾਣੀ ਹਰਿਨਾਮੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਭੋਗੋ ॥ (ਪੰਨਾ-921)

Nanak the Giver Lord has given me a gift and my light has blended with His supreme Light. 442

By Guru's instruction, I have realised the unbeaten music and enjoy the Divine relish of God's Name. 921

ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਧੁਨਿ ਵਜਦੇ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸੁਣੀਐ ॥ (ਪੰਨਾ-954)
 ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ—
 ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-263)
 ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਕੀ, ਤੇ ਬਾਹਰ ਕੀ ?
 ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਸਦ ਵਜਦੇ ਉਨਮਨਿ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-91)
 ਅਣਮੜਿਆ ਮੰਦਲੁ ਬਾਜੈ ॥
 ਬਿਨੁ ਸਾਵਣ ਘਨਹਰੁ ਗਾਜੈ ॥ (ਪੰਨਾ-657)
 ਘਰਿ ਘਰਿ ਨਿਰਤਿ ਹੋਵੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜੈ ਤੂਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ-884)
 ਵਿਣੁ ਵਜਾਈ ਕਿੰਗੁਰੀ ਵਾਜੈ ਜੋਗੀ ਸਾ ਕਿੰਗਰੀ ਵਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-909)
 ਸੋ 'ਰਸ-ਰੂਪੁ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਤਾਂ ਹੀ ਦਰਸਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਿਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ
 'ਦੁਪ-ਬੋਲੀ' ਰੂਪ 'ਅਨਹਦ-ਸਬਦ' ਨੂੰ ਅੜ-ਆਤਮੇ 'ਸੁਣੇ'।
 ਪਿਰੁ ਰੀਸਾਲੂ ਤਾ ਮਿਲੈ ਜਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸੁਣੀ ॥ (ਪੰਨਾ-18)
 ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਦਰਿ ਵਜਦੇ ਦਰਿ ਸਚੈ ਸੋਭਾ ਪਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-42)
 ਸੋਭਾ ਸੁਰਤਿ ਸੁਹਾਵਣੀ ਸਾਚੈ ਪ੍ਰੇਮਿ ਅਪਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-54)
 ਅਨਹਦੋ ਅਨਹਦੁ ਵਾਜੈ ਰੁਣਝੁਣਕਾਰੇ ਰਾਮ ॥
 ਮੇਰਾ ਮਨੋ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ॥ (ਪੰਨਾ-436)
 ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਿਆ ਖੂਬੁ ਗਾਵਤਾ ਹੈ ॥
 ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਾਵਤਾ ਹੈ ॥ (ਪੰਨਾ-478)
 ਅਨਹਦ ਰੁਣਝੁਣਕਾਰੁ ਸਦਾ ਧੁਨਿ ਨਿਰਭਉ ਕੈ ਘਰਿ ਵਾਇਦਾ (ਪੰਨਾ-1033)
 ਮਾਈ ਰੀ ਪੇਖਿ ਰਹੀ ਬਿਸਮਾਦ ॥
 ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੇ ਸ੍ਰਾਦ ॥ (ਪੰਨਾ-1226)

ਇਹ —

ਅਨੂਪ ਕਿੰਗਰੀ
 ਅਨਹਦ-ਝੁਨਕਾਰ
 ਸਦੀਵੀ ਰੁਣਝੁਣ

The melodious celestial strain rings there, By the Guru's word it is heard. 954
From the company of the holy (Sadh-Sangat) and Gurbani one gets the encouragement to do Naam Simran and
Through Lord's meditation celestial strain resounds. 263
one achieves this level. Then what is inside, and what is outside?
Unbeaten celestial strain ever plays for me and in the state of exaltation I am absorbed in God's affection 91
The unskinned drum plays. 657
Without the rainy season the cloud thunders. 657
In every house there is dancing day and night and in every heart the bugles sound. 884
O Yogi play thou the lyre, which plays without being struck 909
 So, the 'bliss filled' encounter with the Infinite Lord takes place **if the seeker listens to the 'infinite sound current'- the 'silent language' of love.'**
If she hearkens to the Guru's instructions, it is then, that the Joyous Beloved meets. 17
The unstruck music plays for them at God's Gate and they receive honour in the True court. 42
Her celebrity and wisdom are beautiful and true is her love for the Infinite Lord. 54
My soul and my soul is imbued with the love of my Darling Beloved. 436
Bravo! Bravo! how nicely does he sing, God's Name is pleasing to my mind. 478
Whosoever reaches the Fearless Lord's home, he ever hears the sweet and melodious celestial strain 1033
O my mother, I am wonderstruck to see my Lord. 1226
My soul is bewitched by the unstruck melody, wondrous is whose relish.

This -

beautiful veena melody
 infinite flashes
 eternal melody

ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ

ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ

ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਦੇਸ਼

‘ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਗਲਾ’

‘ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਮਸਲਤਿ’

ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ

ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਸੂਖਮ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਬੂਲ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ।

ਅਨਹਦ ਝੁਣਕਾਰੇ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੇ ਸੰਤ ਗੋਸਟਿ ਨਿਤ ਹੋਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-783)

ਪਰ, ਕਈ ਜਗਿਆਸੂ ਅਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਂ-ਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਹੀ ਅਨਹਦ-ਪੁਨੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ।

ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵਰਣਨ ਕਰਨੀ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਪੰਚ ਸ਼ਬਦ’ ਲਫਜ਼ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕੇਵਲ ਅਲੰਕਾਰਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਸੰਗੀਤਕ ਪੁਨ ਜਾਂ ਤਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਕਈ ਜਗਿਆਸੂ ‘ਪੰਚ-ਸ਼ਬਦ’ ਤੋਂ ਪੰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਹੀ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਕਈ ਮਤ ਪੰਜ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੇ ‘ਮੰਤ੍ਰ’ ਨੂੰ ‘ਪੰਚ ਸ਼ਬਦ’ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਖਾਮਖਾਹ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਰਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਰਸੀਆ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ‘ਸੁਰਤ’ ਨੂੰ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਕਰਕੇ, ‘ਪੰਚ ਸ਼ਬਦ’ ਜਾਂ ਪੰਜ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਥਾਂ, ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦਾ ਹੈ । ਰਾਗਾਂ-ਨਾਦਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵਿਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਕੇਵਲ ‘ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਮ’ ਦੀ ‘ਚੁੱਪ ਬੋਲੀ’ ਅਥਵਾ ‘ਅਨਹਦ-ਸ਼ਬਦ’ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਸਬਦੁ ਲੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪਿ ਚਬੋਲਾ । (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. 4/17)

ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਪੰਚ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਸਬਦ ਮਿਲਾਏ ।

ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਬਾਦ ਲਖਿ ਭਾਖਿਆ ਭਾਉ ਸੁਭਾਉ ਅਲਾਏ । (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. 6/10)

incessant word

love of the real self within

call of love

‘with God’s Name, is my conversation’

‘with the God’s Name my counsel’

silent love

can be heard through intuitional awareness and not through these physical ears.

The resonance of celestial strain, the deliberation of quintessence and the saints discourse, are the daily routine of the place. 783

But many seekers close their ears with their fingers and regard the ‘shaa...shaa’ sound that emerges as the infinite sound current and remain intoxicated in this. This is their major doubt-fallacy.

It is important to mention here that in *Gurbani* the word ‘*Panch Shabad*’ has been used many times. These words are used in a figurative form to explain the **melodious sound or vibrations of divine bliss**. Many seekers believe that ‘*Panch Shabad*’ refers to the hearing of the **sounds of five musical instruments** in the subconscious. Several sects believe that the **five-word Mantar is the ‘Panch Shabad’**. In this way we get involved in fruitless debates.

Bhai Gurdas has discerned very clearly that the devotee of the *Naam* focuses his **consciousness on the Shabad (Wordless-Word)** and instead of ‘five words’ or ‘five sounds’ he **hears only the one word**. Regarding the quarrels of *Raags* and *Naads* as fruitless activity, he remains engrossed in the ‘**silent language**’ of ‘**God’s love**’ or the ‘**infinite word**’.

(The seeker) receives the Waheguru Mantar from the Guru and in complete silence drinks from the container of love. VBG.4/17

3 *The Gurmukh while immersing his meditational faculty in the Word listens to the Word alone even through the five types of sounds (created through many instruments). Considering the Ragas and Naads only as the medium, the Gurmukh discusses and recites with love* VBG 6/10

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ—

ਹੁਕਮ

ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ

ਅਨਹਦ ਨਾਦ

ਚੁੱਪ-ਪ੍ਰੀਤ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਆਤਮ-ਰਸ

ਆਤਮ ਰੰਗ

ਆਦਿ ਮੁੱਖ ਗੁਣ ਹਨ ।

ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ‘ਚੁੱਪ-ਪ੍ਰੀਤ’, ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ’ ਯਾ ‘ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ’ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਗੁਣ ਹੈ—ਜੋ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਪਰਵਿਰਤ ਹੈ । ਤਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਖ’, ‘ਅਤਿ-ਪ੍ਰੀਤਮ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ, ਅਥਵਾ—

ਅਨਹਦ-ਨਾਦ

ਅਨਹਦ-ਸ਼ਬਦ

ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ

ਅਨਹਦ-ਬੁਨਕਾਰ

ਧੁਨਕਾਰ-ਧੁਨ

ਸ਼ਬਦ-ਧੁਨ

ਪੰਚ-ਸ਼ਬਦ

ਨਿਰਮਲ-ਨਾਦ

ਰੁਣਬੁਣ-ਕਾਰ

ਸਹਜ-ਧੁਨ

ਆਦਿ, ਵਿਚ ਵੀ ਇਲਾਹੀ ‘ਚੁੱਪ-ਪ੍ਰੀਤ’ ਅਥਵਾ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ’ ਦੀ ‘ਬੋਲੀ’ ਦੀ ‘ਝਲਕ’ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ‘ਰਾਗ’-‘ਨਾਦ’-‘ਧੁਨੀ’ ਦੇ ਹਰ ਤਰੰਗ, ਹਰ ਸੁਰ, ਹਰ ਲੈਅ, ਹਰ ਡਾਲ ਵਿਚ, ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗਣ’ ਦੀ ‘ਭਾਅ’ ਜਾਂ ‘ਅਕਸ਼’ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ ।

From the countless virtues of the Infinite Lord -

divine will

ceaseless word

ceaseless sound current

silent love

ambrosial nectar

divine bliss

spiritual hue

etc. are the principal virtues.

From these, ‘silent love’, ‘love of the inner self’ or ‘love matter’ are superior virtues - these are present and diffused in all other godly virtues. That’s why God is referred to as ‘Cosmic Spirit of love’, “the Ultimate Lover”. It is clear from this that the rest of the godly virtues, like-

ceaseless melody

ceaseless word

ceaseless sound current

ceaseless vibrations

melody sound current

word current

integrated melody sound

pure sound current

constant jingling

spontaneous sound current

etc. is the reflection of the language of ‘silent love’ or ‘love of the inner self’ that is taking place.

In other words, within every wave, every musical note, every melody, every beat there is the ‘flow’ or reflection of divine hue.

ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ—

—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ—‘ਪ੍ਰਿਮ-ਸਰੂਪ’ ਹੈ।

—ਸੰਸਾਰ ਇਲਾਹੀ ‘ਕਵਾਉ’ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ।

—ਇਹ ਕਵਾਉ ਯਾ ‘ਹੁਕਮ’ ਅਨੇਕਾਂ ਸਰੂਪਾਂ, ਰੰਗਾਂ, ਤਰੰਗਾਂ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

—ਇਸੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ‘ਅਬੋਲ-ਬੋਲੀ’ ਵਿਚ—

ਅਨਹਦ-ਰਾਗ

ਅਨਹਦ-ਸ਼ਬਦ

ਅਨਹਦ-ਧੁਨ

ਅਨਹਦ-ਨਾਦ

ਅਨਹਦ-ਬੁਨਕਾਰ

ਦੇ ਤਰੰਗਾਂ, ਲਹਿਰਾਂ, ਥਰਥਰਾਹਟ, ਰੁਣਬੁਣ ‘ਰਾਗੀ’ ਪ੍ਰਗਟ ਅਤੇ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ‘ਚੁੱਪ-ਪ੍ਰੀਤ’ ਦੀ ਤਾਰ ਨਿਰੰਤਰ ਆਪਣੀ ਮਿਠਾਸ, ਰਸ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਖਿਲਾਰ ਰਹੀ ਹੈ।

—ਇਹ ਸਾਰੀ ‘ਪ੍ਰਿਮ-ਖੇਲ’, ਅਦਿਸ਼ਟ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦੀ ਹੈ।

—ਇਸ ‘ਪ੍ਰਿਮ-ਖੇਲ’ ਦਾ ਗੁਪਤ ‘ਨਾਦ’ ਸਦੀਵੀ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਇਕ-ਰਸ ਰਵਾਂ ਹੈ।

—ਇਸ ਇਲਾਹੀ-ਮੰਡਲ ਦੀ ‘ਅਬੋਲ-ਬੋਲੀ’ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

—ਇਹ ‘ਚੁੱਪ-ਪ੍ਰੀਤ’ ਦਾ ਨਾਦ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਲਾਹੀ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰਕੇ ਵਿਸਮਾਦਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

—ਇਹ ‘ਇਲਾਹੀ ਵਲਵਲੇ’, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਹਨ, ਅਤੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ।

—ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਉਚਾਰੀ ਗਈ ਹੈ।

—ਜਦੋਂ ਇਲਾਹੀ-ਵਲਵਲੇ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ, ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਾਸੀਰ ਨਾਲ ਰਲਦੇ-ਮਿਲਦੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਵਲਵਲੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,

The essence of this essay can be summarised as follows -

- the Infinite Lord is the **embodiment of love**

- the world came into **creation through the divine ‘Word-Command’**

- the universe or divine word or command is diffused into many forms, hues, waves and energy.

- Through the ‘unutterable language’ of-

ceaseless music

ceaseless word

ceaseless sound current

ceaseless sound

ceaseless vibrations

this divine word or command is manifesting and taking place via waves, vibrations, quivers through the **internal link of ‘silent love’**, spreading its **sweetness, bliss and spiritual faith. Thus,**

- this whole ‘**play of love**’ emerges from the **invisible divine world.**

- this hidden ‘**sound current**’ of this ‘**play of love**’ is **constant and present in the form of ceaseless, infinite sound current.**

- this ‘**unutterable language**’ of the divine world is referred to as ‘**the ceaseless sound current**’.

- this **music of ‘silent love’** fills us with divine emotions **and leaves us in a wondrous state.**

- these ‘divine emotions’ are found in abundance in *Gurbani* and the *Raags* too have the ability to manifest these emotions.

- That is why *Gurbani* has been uttered in *Raags*.

- When an emotion filled *Shabad* is sung in similar or connected *Raags*, the emotions become all the more stronger

ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਅਮੋੜ ਅਤੇ ਕਠੋਰ ਮਨ ਦੁਵ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ 'ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ' ਦੀਆਂ ਝਲਕਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

—ਜਦ ਇਹ 'ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ' ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਯਾ ਲਹਿਰਾਂ, ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ 'ਆਵਾਜ਼', 'ਬੋਲੀ' ਅਤੇ 'ਅੱਖਰਾਂ' ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

—ਇਹਨਾਂ ਬਾਹਰ-ਮੁਖੀ ਤਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗ-ਨਾਦ ਦੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਨਾਉਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਹਾ ਕਿ—'ਸਿਰੀ ਰਾਗ', 'ਮਾਝ ਰਾਗ', 'ਗਉੜੀ ਰਾਗ,' ਆਦਿ ।

—ਆਮ ਜਨਤਾ ਤਾਂ ਬਾਹਰ-ਮੁਖੀ 'ਟੂੰ-ਟਾਂ' ਅਤੇ 'ਡਉ-ਡਉ' ਉੱਤੇ ਹੀ ਰੀਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

— ਇਹ ਬਾਹਰਲਾਂ ਨਾਦ-ਅੰਦਰਲੇ 'ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ' ਦਾ ਅਕਸ (reflection), ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ ।

—ਸਬਦ ਅਤੇ ਰਾਗ-ਨਾਦ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰਸ 'ਅਨੁਭਵ' ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ।

— ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ 'ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ' ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤੇ ਮਾਣ ਕੇ ਸਾਡਾ ਮਨ 'ਖੀਵਾ' ਹੋ ਕੇ ਵਿਸਮਾਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਅਨਹਤ ਤਹ ਨਾਦ ॥

ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਅਚਰਜ ਬਿਸਮਾਦ ॥ (ਪੰਨਾ-293)

ਹਿਰਦੈ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਨਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਭਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-366)

ਅਨਹਦ ਬਾਜੇ ਅਚਰਜ ਬਿਸਮਾਦ ॥ (ਪੰਨਾ-888)

ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਅਚਰਜ ਬਿਸਮਾਦ ॥ (ਪੰਨਾ-1143)

ਤਪਤਿ ਬੁਝੀ ਸੀਤਲ ਆਘਾਨੇ ਸੁਨਿ ਅਨਹਦ

ਬਿਸਮ ਭਏ ਬਿਸਮਾਦ ॥ (ਪੰਨਾ-1218)

ਮਾਈ ਰੀ ਪੇਖਿ ਰਹੀ ਬਿਸਮਾਦ ॥

ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੇ ਸੁਾਦ ॥

(ਪੰਨਾ-1226)

ਫਿਰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ —

ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਚੋਂ-ਚੋਂ

ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਚੀਂ-ਚੀਂ

and our incorrigible and stubborn mind melts. Swimming in the realm of love within, it **deservingly witness the glimpses of the 'incessant sound current'**.

- when the vibrations or **waves of this 'incessant sound current'** manifest themselves externally then this **'sound' takes on the form of a 'language' and 'words'**.

- These external vibrations and waves are given a variety of names under *Raag -Naad*. For example - 'Siri Raag', 'Maaj Raag', 'Gaurdee Raag' etc.

- The general public is **usually moved by the external melody** of '*toon-taan* (sounds made by a Harmonium) and '*daun-daun* (beat of the *Tabla*).

- This external melody is **the reflection, symbol and manifestation of the internal 'incessant sound current'**.

- The real taste of *Raag* melody and Shabad (Wordless-Word) is **the play of 'intuition' (or insight)**.

- By hearing and enjoying the 'incessant sound current' through **intuition, our mind experiences bliss and moves into a wondrous state.**

There is deep meditation and melody of celestial music there. 293

Continuously hearing Gurbani, the Nectar-name becomes pleasing to man's mind. 366

Without being struck, they play wondrously and marvellously. 888

The Unstruck Sound-current of the Shabad, the Word of God, is wondrous and amazing! 1143

The fire within me is quenched; I am cool, calm and tranquil. Hearing the unstruck celestial melody, I am wonder-struck and amazed. 1217

O mother, I am wonder-struck, gazing upon the Lord. My mind is enticed by the unstruck celestial melody; its flavor is amazing! 1226

Then-

from the 'chirp-chirp' of birds

from the '*chee(n) chee(n)*' of shoes

ਨਦੀਆਂ-ਨਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਝਰਨਿਆਂ ਦੀ ਝਰਨ-ਝਰਨ
ਪਵਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂ-ਸ਼ਾਂ
ਰਾਤ ਦੀ ਸੁੰਨ-ਸਮਾਧ, ਆਦਿ

ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚੋਂ, ਹਰ ਸਮੇਂ 'ਰੱਬੀ-ਰਾਗ' 'ਰੱਬੀ-ਧੁਨ' ਸੁਣਾਈ ਦੇਵੇਗੀ ।

ਜੇਤਾ ਸੁਣਨਾ ਤੇਤਾ ਨਾਮੁ ॥
ਜੇਤਾ ਪੇਖਨੁ ਤੇਤਾ ਧਿਆਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-236)

ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ
ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ ॥ (ਪੰਨਾ-1265)

—0—

from the sound of the stream flowing
falling waters of the waterfall
from the 'sha(n) sha(n) of the wind
from the silent depths of the night, etc.

from every kind of sound, every time hear 'godly melody', 'godly sound current'.

Whatever they hear is the Naam, the Name of the Lord. Whatever they see is meditation. 236

Whatever the deer, the fish and the birds sing, they chant to the Lord, and no other. 1265